

אשרי האיש

קיצור הלכות יום טוב
שחל בערב שבת
בדינים הנצרכים

ערכת וחברתי בחסד ה' עלי
אשרי אזולאי

שנת תשפ"ו

להערות והארות:
a5401213@gmail.com
כמו כן ניתן לקבל את הקובץ במייל זה

בהוצאת:

עירוב תבשילין

א. יום טוב שחל להיות בערב שבת (כפי שחל השנה, שנת תשפ"ו, יום שבועות בערב שבת), אסרו חכמים לבשל או לאפות לצורך שבת אלא על ידי עירוב תבשילין. דהיינו שיניח פת ותבשיל מערב יום טוב לשבת, כדי שיהיה ניכר שאינו מתחיל בבישול, שאינו לצורך היום טוב ביום טוב עצמו, אלא הוא רק כממשיך מלאכת 'אוכל נפש' שהתחיל בה מערב יום טוב (משנה ביצה טו: ש"ע סי' תקכז).

העירוב תבשילין מתיר את כל ההכנות מיום טוב לשבת, כגון בישול, אפייה, סידור השלחן, הדלקת נרות לשבת (כמובן מאש לאש), גלילת הספר תורה לשבת, הוצאות המאכלים מהמקפיא לשבת וכו'.

ב. שיעור **התבשיל** שמניח לצורך העירוב צריך שיהיה לפחות כזית (27 גרם), ואפילו בני המשפחה מרובים (ש"ע סי' תקכז ס"ג).

ניתן לקחת לתבשיל ביצה קשה (לפי שאינה מתקלקלת), ובימינו שיש מקרר, טוב להדר לקחת לצורך העירוב לחם שלם (כגון לחמניה בשיעור כביצה או פיתה כדלקמן) ותבשיל חשוב, כגון בשר או דגים כמובן בשיעור כזית וכאמור (מ"ב סי' תקכז ס"ק ח, חזו"ע יום טוב, עמ' רפא). ובכל אופן מועיל עירוב תבשילין גם בקופסת טונה או בכל דבר מבושל ששיעורו כזית.

ג. טוב להחמיר להניח את פת העירוב לפחות בשיעור כביצה (54 ג' רמ"א סי' תקכז ס"ג, חזו"ע יום טוב, עמ' רעו. ובפיתה יש לערך 100 גרם ודי בה כדי לקיים מצוות עירוב תבשילין).

ד. אם האישה אינה מתכוונת לאפות בחג, אין צורך להניח פת בעירוב התבשילין משום שהלחם מתיר את האפיה ואם אין אפיה, אין צורך להניח פת (מ"ב סי' תקכז ס"ק ו). וק"ו אם האישה לא מתכוונת לבשל כלל אלא לחמם תבשילים, די בתבשיל בלבד לעירוב תבשילין.

ה. עדיף שיכין את כל האוכלין לשבת מערב יום טוב, ולפני כניסת השבת יניחם להתחמם על הפלטה המחוברת לחשמל מערב יו"ט וכך יזכה למנוחה שלמה ביום טוב. אך בכל מקרה יעשה עירוב תבשילין (שמא יתחרט וירצה לבשל וגם בשביל הדלקת נר שבת וסידור הבית משבת ליו"ט וכן שאר ההכנות).

ו. את העירוב יצניע במשך החג כי אסור לאוכלו, וביום שבת טוב שיקיים בפת מצוות לחם משנה, הן בסעודת ליל שבת והן בסעודת הבוקר ובסעודה שלישית יבצע עליו (מ"ב סי' תקכז ס"ק יא וס"ק מח, כה"ח שם ס"ק קב). ואת המאכל אפשר לאכול בסעודות השבת, אבל לא חייב (כגון שעשה עירוב תבשילין על קופסת טונה ואינו חפץ לאוכלה בשבת, אינו חייב לאוכלה).

ז. זמן הנחת העירובין הוא ביום חמישי עד השקיעה (וראה לקמן לגבי הכנת המאכלים ביום טוב). ונכון להקדים ולהניח את העירוב בבוקר מיד לאחר התפילה משום זריזין מקדימים וכן לבל ישכת. ברכת העירוב הוא: 'ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציונו על מצוות עירוב', ויסיים: 'בדין עירובא יהא שרא לנא, לאפויי, ולבשולי, ולאטמוני, ולאדלוקי שרגא, ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת'.

וטוב שיחזור לומר בלשון הקודש ופירוש המילים הוא: בזה העירוב יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולתקן ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת.

ח. אם לא מתכוונים לבשל כלל ביום טוב אלא רק לחמם אוכל, בכל זאת יניחו את העירוב תבשילין (ודי בזה בתבשיל בלבד וכאמור לעיל) אבל לא יברכו את ברכת העירוב. והסיבה שצריך להניח את העירוב הוא שבביל שאר הכנות שעושים לכבוד שבת כסידור השלחן, הדלקת נרות וכו', והסיבה שלא מברכים משום שיש מחלוקת האם עירוב תבשילין נתקן בשביל שאר ההכנות ולכן ספק ברכות להקל (עי' ש"ע סי' תקכז סי"ט ונו"כ). ואף אם יתחרט לאחר מכן וירצה לבשל, היא מותר לו לבשל על סמך עירובו, אף שלא בירך שברכות לא מעכבות. ואף אם ירצה לחמם תבשיל לח, לא יברך את ברכת העירוב שאף שלענין בישול בשבת, יש בישול אחר בישול בלח, אבל מכיון שהוא מחלוקת הפוסקים שיש אומרים שאין בישול אחר בישול בלח, ספק ברכות להקל וברכות אינן מעכבות (עי' שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ב ס"ו בהע').

ובאופן שאינו מבשל אלא רק מכין את שאר ההכנות לשבת, אין צורך להניח גם פת בעירוב התבשילין ודי שיניח תבשיל וכאמור. וכדאי שיאמר את כל הנוסח דלעיל, אף שאינו מתכוין לבשל דשמה יתחרט וירצה לבשל וכאמור, וגם לא גרע אם יאמר כל הנוסח.

ובכל אופן עצה טובה למי שלא מתכוין לבשל ביום טוב, בכדי שיוכל לברך על מצוות העירובין שלא באה כל שנה, יקח ביצה חיה לא מבושלת, יניח אותה על הפלטה או הכירה או הגז או יכניס אותה לתוך החמין וכדו', ביום שישי וכך הברכה תחול על זה וירוויח ברכה.

ט. גם הנשים חייבות להניח עירוב תבשילין, ולכן אם אין בעלה בעיר, או שמתגוררת לבדה צריכה לעשות עירוב בברכה באופנים דלעיל. ואם אינה בקיאה לעשות עירוב, תבקש מאדם אחר שיעשה את העירוב בשבילה.

י. כאשר חל יו"ט ביום שישי, הטוב ביותר, אם אפשר לו, הוא לאכול סעודת יו"ט בפת בבוקר. ואם לא אכל, יאכל עד מנחה קטנה. ואם לא אכל, יאכל אחרי מנחה קטנה, ולא יאכל מן הפת אלא עד כביצה בכדי שיהיה תאב לסעודת שבת (חזו"ע יום טוב, עמ' צא).

יא. אף על פי שהכין עירוב תבשילין כדת, ישתדל להקדים לבשל ביום טוב (-יום שישי) את צורכי השבת בשעות המוקדמות של היום (או כבר בליל שישי לאחר סעודת החג), שאם יזדמנו לו אורחים ביום טוב, יוכל להגיש התבשילים לפנייהם לאכילה (וכך יהיה ניכר שהכין גם לצורך היום-טוב וגם לשבת), ומכל מקום אם נתעכב מפני איזה אונס, רשאי להמשיך ולבשל עד זמן שיקבל את השבת והוא סמוך לשקיעה (עי' חזו"ע יום טוב עמ' רעח).

שניים מקרא ואחד תרגום

יב. אין צריך לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום של פרשת יום טוב, שהרי קרא כל התורה על סדר הפרשיות (ש"ע סי' רפה ס"ז).

ולגבי שניים מקרא ואחד תרגום השייך לשבת, אפשר לקרוא ביום טוב וכמו שכתב מרן זצ"ל בספרו חזון עובדיה (שבת ח"א עמ' של בבא').

הדלקת נרות לשבת ביום שישי לכבוד שבת

יב. יש להקפיד, כמובן, להדליק נרות בערב שבת מבעוד יום קודם השקיעה.

יג. בכל ערב שבת וערב יום טוב, ראוי מאוד לכבות את אור החשמל קודם הדלקת הנרות בשמן או בנרות שעווה, ולחזור ולהדליק את החשמל אחר הדלקת נרות יום טוב ונרות שבת, ולכוין בעת הברכה

על הנרות לפטור את מאור החשמל (חזו"ע שבת ח"א, עמ' רטו, והוא מד' הש"ע סי' רסג ס"ח). וכשחל יו"ט בערב שבת יסדר מערב יום טוב את שעון שבת שיכבה את אור החשמל קודם ההדלקה לכבוד שבת, ואחר כך יודלק שוב החשמל ע"י השעון (ע"ש בחזו"ע בבאו'). [ומי שאינו משתמש בשעון שבת או שאין השעון מכבה את כל האורות שבבית ובפרט שאינו מכבה את האורות שנמצאים במקום הדלקת הנרות, ידליק את הנרות בחדר שאין שם אור חשמל (שו"ת באר משה ח"ח סי' סב, שו"ת אול"צ ח"ג פי"ח אות ג). ואפשר לקחת את הנר, כמובן מלפני שבת, למקום אחר (עי' בחזו"ע ח"א עמ' רד). וע"ע בילקו"י (ח"א עמ' רפא).

וכן יש אפשרות לתת הרבה שמן בנר באופן שבעת שהחשמל יתכבה אחר הסעודה על ידי שעון שבת, בני הבית יהנו מאור הנרות ואז אין הברכה על ההדלקה לבטלה וכמבואר בש"ע (סי' רסג ס"ט). ובכל אופן כתב בילקו"י (שבת כרך א' בחלק השו"ת סי' ד עמ' תשלח) שמדינא אין צריך לכבות את האור, כיון שיש לסמוך על סברת הפוסקים שעצם ראיית הנרות הדולקים הוא גורם עונג ואף מרן זצוק"ל הסכים עימו שמש"כ בחזו"ע 'ראוי לכבות' כוונתו ראוי ונכון ממידת חסידות ולא מדינא, ע"ש. שוב הראו לי שמרן שליט"א בשיעורו השבועי (מוצ"ש פ' שמות, שנת תשפ"א) אמר בזה"ל, צריך לקבל את האמת ממי שאמרו, מרן זצ"ל בחזו"ע (שבת ח"א, הלכות הדלקת נרות ס"כ) כתב, ראוי מאוד לכבות החשמל לפני הדלקת הנרות, הלשון מורה שהוא רק מהיות טוב. ואני מעיד שמרן מעולם לא הנהיג כך בבית, לא כשהיינו צעירים וגם לא לאחר מכן, היו מדליקים נרות שבת כשאור החשמל היה דולק, ואף פעם לא הזהיר לכבות את האור והוא כד' האור זרוע (ח"ב הל' ערב שבת סי' יא), ע"כ].

יד. דנו הפוסקים האם מותר להכניס ביום טוב פתיל לתוך הבסיס שלו הנקרא 'פתיל צף'. האם יש לאסור בזה משום 'מתקן מנא' או שמא משום 'מכה בפטיש'. ויש שהתירו זאת בטענה כי הפתילה היא כלי בשלמותה שלבדה עומדת להדליק והעיגול אינו אלא להחזיקו שלא יפול לתוך השמן, ולכן אין בזה תיקון כלי וגם אין לו חשיבות כלי כיון דמיד אחר ההדלקה נפסד הפתילה ושוב אי אפשר להשתמש בה. ואין בזה גם דין 'מכה בפטיש' משום שהפתיל והפקק נידונים כב' חלקים נפרדים ולא דנים אותם ככלי אחד [שש"כ (ח"ג פל"ג הע' מג), ארחות שבת (ח"א, עמ' רצד), קובץ מבית לוי (ח"ז), ע"ש בראיותיהם]. ובילקו"י (יו"ט, עמ' תקו) כתב, יש שרצו לאסור להכין 'פתיל צף' ביום טוב (דהיינו שמכניס את הפתיל בתוך המסגרת שלו שעל ידה הוא צף על גבי השמן), שנחשב כמו מתקן מנא, כיון שקודם לכן אינו ראוי לכלום, ולדבריהם צריך להכין את ה'פתיל צף', מבעוד יום. אמנם העיקר להלכה להתיר בזה, שאין זה נחשב לעשיית כלי. ומכל מקום אם אפשר בקלות להכין מערב יום טוב הפתילות בתוך הבסיס שלהם, טוב לנהוג כן כדי לצאת מהספק, ע"ש. **ואם לא הכינו, יש להקל בזה ולהכניס את הפתילה וכדברי הפוסקים הנ"ל. ואמנם פתיל רגיל המוחזק ע"י צינור או חוטי ברזל וכיוצ"ב, המיועד לשימוש רב פעמי שאין מבטל הפתילה שם שהרי עשוי להוציא הפתילה ולהכניס אחרת, מותר אף לכתחילה להשחיל הפתילה אפילו ביום טוב עצמו.**

טו. לגבי החלפת הפתילות ביום טוב יש שדנו בזה משום שהוכשרו להדלקה טוב יותר ע"י שדלקו בשבת והוי הכנה וכמו ביצה שנולדה בשבת אסורה ביום טוב שלאחריה [ראה רמ"א (ס' תקא ס"ז) ומ"ב (שם ס"ק לד)]. ולזה מועיל הערוב תבשילין. ויש שדנו בזה משום איסור מוקצה [עי' רע"א (ס' תקא ס"ק ז), שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לט אות א)]. ודעת הפוסקים שמעיקר הדין אין איסור מוקצה בפתילות משום שהוא טלטול לצורך אוכל נפש [רע"א, מ"ב, חוט שני (יום טוב, פ"א ס"ק

ב), ארחות שבת (ח"ב פי"ט הע' רפו). וכמו כן, אין איסור להשתמש בפתילות הישנות, ואין בזה הכנה, אף ללא דין עירוב תבשילין, משום שלא דומה לביצה שנולדה ששם היא לא היתה בעולם, משא"כ הפתילה שהיתה בעולם, רק שנשתבחה [והרוצה להחמיר, יהפוך את הפתילות או יכין הפתילות מבעוד יום ותע"ב (מ"ב שם ס"ק לד)]. ולכן הרוצה להחמיר ולצאת ידי כל החששות הנ"ל, כדאי שיכין פתילות חדשות בערב יום טוב לצורך הדלקה לשבת ויכין ב' מערכות פמוטות וכיוצ"ב, אחד לערב יום טוב והשני להדלקה לשבת. ואם לא היו לו ב' מערכות של פמוטות וכיוצ"ב, יפיל הפתילות לתוך מגש ויטול המגש למקום האשפה שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. וישתמש בפתילות חדשות לצורך הדלקת גרות ליום טוב, וכאמור. שו"ר בילקו"י (יו"ט, עמ' תקיב) שכתב, כאשר מכינים את הנרות להדלקה ביו"ט שחל במוצאי שבת, נכון שלא יוציא בידיו מהכוסיות את הפתילות הישנות משום מוקצה, אולם יוציא אותם על ידי קיסם, או מזלג וכדומה. והרוצה להחמיר, כדאי שיכין פתילות חדשות בער"ש לצורך הדלקה ביו"ט, ויכין ב' מערכות פמוטות וכיו"ב, אחד לשבת והשני ליו"ט. ואם לא היו לו ב' מערכות של פמוטות וכיו"ב, טוב שיפיל הפתילות לתוך מגש ויטול המגש למקום האשפה שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. וישתמש בפתילות חדשות לצורך הדלקת גרות ליו"ט, וכאמור. והמדליקים גרות של יום טוב בגרונים של מתכת דקה, יתכן ששארית המתכת הזו נחשבת למוקצה, אם לא שראויה לשימוש חוזר, כגון לנר אחר כזה, שהמסגרת שלו נהרסה, ע"ש.

טז. יש להזכיר לנשים שאסור להדליק נר ביום טוב אלא תעביר מאש לאש לצורך הדלקת גרות שבת ולא תטעה לעשות כמעשיה בכל ערב שבת להדליק ע"י גפרור וכדו'. וכן צריך להיזהר שלא תכבה את הגפרור או הנר אחר ההדלקה, כי אסור לכבות אש ביום טוב, אלא

תניח בעדינות במקום שיכבו מאליהם ולא תשליכנו בתנופה הגורמת בודאי כיבוי ביום טוב (פוסקים). וכ"פ בילקו"י יו"ט, עמ' קצח ועמ' תנט, ע"ש).

יז. אישה שמדליקה בנרות שעווה מאיזה סיבה, יש לה להיזהר שלא לחמם ביום טוב את הנר שעווה כדי לדבוק בפמוט או במנורה משום איסור ממרח, ולכן צריך להדביקם ולהכניס בערב יום טוב. אם שכחה להכין, לא תדביק, אלא תדליק בנרונים או בשפופרת חלולה או בפמוט שאין צורך במרוח השעווה [מ"ב (ס' תקיד ס"ק יח), ילקו"י (ח"ה עמ' תצב), חזו"ע (יו"ט, עמ' סא)]. ובפרט יש להזהיר על זה בליל שבועות שיש החושבים לעשות מצווה בהדלקת נרות נשמה בבית הכנסת בעת הלימוד, ונכשלים במרוח השעווה, וצריך להעיר להם שהוא אסור מעיקר הדין אלא יכינו הנרות בנרונים או שפופרת חלולה, וכאמור]. ומותר לנקות הפמוט שנסתם בשעווה בסכין וכדו', ואין בזה משום תיקון כלי ביום טוב [כה"ח (ס' תקיד ס"ק מא), חזו"ע (שם)], ולא איסור מוקצה [כיון שאין לשעווה זו חשיבות ונחשבת לכללן שבסיר הטפלה לסיר, וה"ה כאן. ארחות שבת (שם), וכן דעת הגר"ש אלישיב זצוק"ל (כמובא שם)].

יח. מותר להעביר אש לצורך בישול או הדלקת נרות שבת גם מנר שהודלק לכבוד יום טוב, כיון שנרות אלו ניתנו לכל צרכי יום טוב [שש"כ (פמ"ד הע' לה), שבות יצחק בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל (דיני נר שבת, פ"ו הע' כט), חוט שני (יום טוב, פ"א ס"ק א)].

החלפת הבגדים לכבוד שבת

יט. אף שמרן בש"ע (ס' תקכט ס"א) כתב שבגדי יום טוב יהיו יותר טובים מבגדי שבת, מ"מ אין חיוב מכמה סיבות להחליף בגדים בערב יום טוב לשבת ויכול להישאר עם הבגדים שלבש לכבוד יום טוב.

רחיצה במים חמים ביום טוב

כ. הרוצה להתרחץ ביום טוב במים שהוחמו ביום טוב בדוד שמש, מותר להתרחץ בהם כל גופו דחשיבי מים שהוחמו מערב יום טוב. וכל זה באמבטיה פרטית שהיא מחוץ למרחץ אבל בבית המרחץ אפילו פניו ידיו ורגליו אסור לרחוץ גם במים שהוחמו על ידי דוד שמש. וכן מים שהוחמו ביום טוב על ידי שעון שבת שהוכן מערב יום טוב, חשיבי כמים שהוחמו בהיתר, ומותר לרחוץ בהם באמבטיה פרטית [ש"ע (סי' תקיא ס"א), חזו"ע (יו"ט, עמ' מא), ילקו"י (יום טוב, עמ' שעא)]. וכן מים שהוחמו בערב יום טוב, מותר להתקלח בהם באמבטיה פרטית [ש"ע (סי' תקיא ס"ג), חזו"ע (יו"ט, עמ' מא)]. ויש לה להיזהר שלא יסחוט המגבת והשערות, וכן אסור להסתרק.

טבילה בליל שבת

כא. אם חל ליל טבילתה בליל שבת, תעשה כל הכנותיה בערב יום טוב ותשמור שערותיה שלא יסתבכו ותזהר מאוד שלא ידבק בה דבר החוצץ. כמובן תעשה בדיקה כרגיל ביום טוב שהוא שביעי לנקיים. לפני הטבילה תחצוץ שיניה היטב בקיסם, ותזהר שלא תוציא דם [ומעיקר הדין אם אינה יודעת בוודאות שיורד דם משיניה יכולה לצחצח שיניים במברשת עם משחה. וטוב שתייחד מברשת מיוחדת לכך להינצל מחשש עובדין דחול, וטוב שלא תשטוף את המברשת לאחר מכן מטעם הכנה, אלא אם כן רוצה להשתמש שוב במברשת שיניים. ועדיף להשתמש במי פה ולא במשחה לצחצוח השיניים. ראה יביע אומר (ח"ד חאו"ח סי' ל אות יט - כ) והליכות עולם (ח"ב עמ' ר). וראה מה שכתב בזה בילקו"י (שבת ח"ד עמ' עא)].

מים שהוחמו ביום טוב בדוד שמש, מותר להתרחץ בהם כל גופה

ביום טוב דחשיבי מים שהוחמו מערב יום טוב. וכל זה באמבטיה פרטית שהיא מחוץ למרחץ אבל בבית המרחץ אפילו פניו ידיו ורגליו אסור לרחוץ גם במים שהוחמו על ידי דוד שמש. וכן מים שהוחמו ביום טוב על ידי שעון שבת שהוכן מערב יום טוב, חשיבי כמים שהוחמו בהיתר, ומותר לרחוץ בהם באמבטיה פרטית [ש"ע (סי' תקיא ס"א), חזו"ע (יו"ט, עמ' מא), ילקו"י (יום טוב, עמ' שעא)]. וכן מים שהוחמו בערב יום טוב, מותר להתקלח בהם באמבטיה פרטית [ש"ע (סי' תקיא ס"ג), חזו"ע (יו"ט, עמ' מא)]. ויש לה להיזהר שלא תסחוט את המגבת והשערות.

תעיין בגופה ובשערותיה היטב שלא יהא דבר החוץ ובין אצבעות רגליה ובכל מקום שיש חשש שהזיעה הגיע לשם, תנקה אוזניה, ותפריד בין שערותיה באצבעותיה ותזהר שלא תתלוש שיערה ולא תסחוט, ולא תסתרק, ותטבול אף במים חמים [ש"ע (יו"ד סי' קצט ס"ו), ש"ך (שם ס"ק יב), חזו"ע (שבת ח"ו עמ' עח)].

סדר התפילה בליל שבת

כב. אין אומרים פרק 'במה מדליקין' (ש"ע סי' ער ס"ב). והטעם לפי שאין יכול לומר 'עשרתם' שאין מעשרין ביום טוב (טור שם והאחרונים).

כג. מתפללים כבכל שבת. אומרים קבלת שבת כרגיל, "מזמור לדוד" וכו', 'לכה דודי' וכו', "מזמור שיר ליום השבת" וכו', 'ה' מלך' עמידה של שבת, "ויכולו", ברכת מעין שבע.

אסרו חג בארץ ישראל

כד. ביום שבת, אסרו חג בארץ ישראל, טוב להוסיף בו מאכל לכבוד האיסרו חג [רמ"א (סי' תכט ס"א), בא"ח (פ' ויקרא ש"ש אות ג). וע"ע בספר מורה באצבע (סי' ח סעיף רכח) ובבא"ח (פ' במדבר ש"ר אות ז)].

